

LUCYLLA PSZCZOŁOWSKA (1924–2010)

Lucylla Pszczołowska (ur. 9 września 1924 r. w Warszawie) była córką Stefana (zm. 1941), docenta Wolnej Wszechnicy Polskiej, filozofa marksisty, w czasie pierwszej okupacji sowieckiej we Lwowie profesora marksizmu w Uniwersytecie Ivana Franki (przekształconego z Uniwersytetu Jana Kazimierza, 1940–1941), i Justyny z Kochów, przyrodniczki, nauczycielki szkół średnich, we Lwowie pracownicy biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, w okresie PKWN powołanej na stanowisko dyrektora Biblioteki im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie. Brat matki był czas jakiś starostą w Krasnymstawie, w woj. lubelskim. Lucylla uczyła się do wybuchu drugiej wojny światowej w gimnazjum Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Warszawie, kontynuowała naukę we Lwowie; jesienią 1941 r. powróciła z matką do Warszawy i w r. 1943 zdała maturę w tajnym nauczaniu, po czym studiowała w kompletach warszawskich Uniwersytetu Ziemi Zachodnich u prof. prof. Romana Pollaka (pseud. Górnicki) i u Zygmunta Szwejkowskiego (pseud. Głowacki). Od początku 1945 r. do końca 1947 r. studiowała w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Pracę magisterską *Krytyka literacka „Przeglądu Tygodniowego”*, bardzo dobrą, wykonała w seminarium prof. Juliusza Kleinera, ale przede wszystkim wybijała się na seminarium wersyfikacyjnym prof. Marii Dłuskiej. W latach studiów pracowała zawodowo: krótko w Bibliotece im. Łopacińskiego, z kolei w Polskim Radiu w Lublinie, od 1946 r., w „Gazecie Lubelskiej”. W r. 1946 poślubiła Tadeusza Pszczołowskiego, wówczas studenta filozofii; wychodząc za mąż, zmieniła wyznanie z ewangelickiego na rzymsko-katolickie.

Od 1947 r. przeniósła się z matką i z mężem do Warszawy. Pracowała od stycznia 1947 do lutego 1949 r. jako referent w Dziale Wydawniczym „Społem”, od marca 1949 r. do września 1950 r. w bibliotece Ministerstwa Oświaty, po czym od października 1950 r. związała się na całe życie z Instytutem Badań Literackich PAN i tu przeszła wszystkie stopnie naukowe od starszego asystenta do profesora zwyczajnego; zajmowała się wersyfikacją i poetyką. Doktorat uzyskała w 1962 r. w IBL PAN na podstawie dysertacji *Wiersz „Dziadów” i „Kordiana” na tle wiersza dramatu epoki* (promotor: prof. M. Dłuska, recenzenci: prof. prof. Maria Renata Mayenowa, Czesław Zgorzelski), habilitację w 1971 r. na podstawie studium monograficznego *Rym*; profesorem nadzwyczajnym została w 1983

r., zwyczajnym w 1991 r. Traktując przez cały czas działalność IBL PAN jako główne miejsce pracy, Pszczołowska udzielała się sporo dydaktycznie. W l. 1959–1968 prowadziła zajęcia z poetyki w Uniwersytecie Warszawskim, w r. 1968/1969 wykładała teorię literatury w sekcji rusycystyki w WSN przy UW, w l. 1971–1980 prowadziła wykłady z zakresu wersyfikacji staropolskich pieśni religijnych w Studium Muzykologii Kościelnej w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, jednak z przerwami, gdyż w l. 1976/1977 i 1978/1979, ponownie zresztą w l. 1986–1988 wykładała historię literatury polskiej w uniwersytecie w Amsterdamie. W l. 1973–1975 i 1980/1981 prowadziła seminarium magisterskie w UW. W IBL PAN pełniła różne funkcje, przez wiele lat kierownicze. Od 1982r. była członkiem Komitetu Redakcyjnego „Pamiętnika Literackiego”. Na emeryturę przeszła w r. 1995.

Drobne rozprawy, studia, artykuły, recenzje ogłaszała od 1951 r.; lwia część ukazała się na łamach „Pamiętnika Literackiego”. Pierwszą pozycją książkową była wykonana wspólnie z dwiema koleżankami, z Barbarą Otwinowską i z Jadwigą Puzyniną, bibliografia z kapitalnymi adnotacjami *Walka o język w życiu i literaturze staropolskiej*. Po paru latach Pszczołowska z Zofią Florczakówną wykonała podobną pracę dla doby oświecenia, znacznie obszerniejszą, trzytomową, zawierającą zbiór tekstów doskonale wybranych i słownik. Trwałe są osiągnięcia Pszczołowskiej w zakresie języka artystycznego; problem ten otrzymał w „Pamiętniku Literackim” stałą kolumnę *Zagadnienia języka artystycznego*. Czytelnikowi polskiemu przyswoiła Pszczołowska dwukrotnie pewne prace obcych teoretyków literatury: przełożyła w tomie Jana Mukařovského *Wśród znaków i struktur. Wybór szkiców* rozprawę *Intonacja jako rymotwórczy czynnik wiersza*; wspólnie z Romanem Zimandem opracowała tom Borisa M. Eichenbauma *Szkice o prozie i poezji*.

Instytut Badań Literackich PAN przystąpił w szóstym dziesiątku lat do opracowania wielkiego dzieła *Poetyka. Zarys encyklopedyczny*. Dzięki M. Dłuskiej, M. R. Mayenowej i młodszych współpracowników jeden tylko dział (III), *Wersyfikacja*, został wykonany w znacznej części, jednak nie w całości, inne – zaledwie kiełkują. Pierwszy chronologicznie ukazał się tom 3 działu *Sylabizm*; tam w opracowaniu Pszczołowskiej studium *Rozmiary sylabiczne dłuższe od siedemnastozgłoskowca*. Spory był wkład Pszczołowskiej do tomu 6. *Strofika*. Opracowała tu hasła: *Strofa* (współaut.: Z. Kopczyńska); *Dystych. Strofa czterowersowa*. W znacznej części jej dziełem był tom 2. *Rytmika*; w cz. 1 hasła: *Wzorzec rytmiczny*; *Wers*; *Człon*; *Częsteczka*; *Rym* – to rozprawa habilitacyjna Pszczołowskiej; jej wyłącznym dziełem jest z. 2. *Instrumentacja dźwiękowa*.

Ostatni tom wyłącznie przez Pszczołowską opracowany to 7. *Wiersz nieregularny*.

Współ ze Zdzisławą Kopczyńską zredagowała Pszczołowska tom *Metryka słowiańska*; we współpracy z nią, a po śmierci najbliższej koleżanki (1982) – z Dorotą Urbańską wielotomową pracę *Słowiańska metryka porównawcza*. Przemówiła też instruktywną i pełną wdzięku pracą popularną, *Dlaczego wierszem*.

Poza włączeniem się do wielkiego dzieła, nie zakończonego, i do redagowania prac zbiorowych, zauważyć trzeba, że niewiele było roczników „Pamiętnika Literackiego”, w których brakło artykułów Pszczołowskiej z zakresu wersyfikacji. Maria Dłuska, która przełomu prawdziwego dokonała w dziejach nauki o wierszu polskim, była autorką klasycznych *Studiów z historii i teorii wersyfikacji polskiej*. Najwybitniejsza uczennica Dłuskiej zajmowała się i teorią, i historią wersyfikacji polskiej. Spośród rozpraw teoretycznych wymienia się w pewnym wyborze: *Z zagadnień składni w utworze wierszowanym*; *Długość wersu a budowa zdania*; *Forma wierszowa a utwór literacki*; *La divisibilité du metre et le substrat linguistique*; *Harmonia i „kusy śpiew”*; *Metafory dźwiękowe w poezji i ich motywacja*; *Z obserwacji nad strukturą brzmieniową poezji staropolskiej*; *Jak się przekłada onomatopeję. Przyczynek do opisu współczesnej wersyfikacji polskiej*; *Jamb w poezji polskiej. Cechy i sposoby realizacji wiersza*; *O rymie głębokim w poezji polskiej*; *Współczesne metody badania wiersza*; *Semiotyka form wierszowych*; *Wiersz przekładu a wiersz literatury narodowej (na marginesie tłumaczeń z poezji rosyjskiej)*; *Wiersz polskich przekładów poezji Puszkina*. Na uwagę zasługuje udział w dwu księgach zbiorowych o międzynarodowym znaczeniu: ku czci Jakobsona i Weintrauba. Szereg prac Pszczołowskiej tłumaczono na języki obce.

Autorka znakomitych rozpraw i studiów z zakresu teorii wersyfikacji była także historykiem wersyfikacji polskiej. Miała doskonałe przygotowanie do wszystkich epok poezji naszej. Najdawniejszej epoce poświęciła rozprawę *Słowo i melodia w polskiej poezji średniowiecznej*, wykazującą świetną znajomość nie tylko poezji ale i muzyki dawnej, uwzględniającą kontekst porównawczy: łacińską hymnografię kościelną. Dowodem perfekcyjności Pszczołowskiej jest fakt niewłączenia do tomu, w którym studia charakteru historycznego przeważają nad teoretycznymi, przyczynku *Biernat z Lublina – poeta stroficzny*. Była to rozprawka przekonująca i stanowczo godna druku, ale ...dotyczyła *Dialogu Palinura z Charonem*, a więc utworu, który świeżo odłączony został od dzieł Biernata z Lublina. Pszczołowska nie zapoznała się z tą rozprawą przed odesłaniem artykułu do „Pamiętnika Literackiego”, co jej wytknięto w prywatnych

rozmowach, ale publicznie nie została zaatakowana. Konstatacja, że poemat przebadany przez nią ma tę samą strukturę stroficzną, co *Żywot Ezopa*, stanowi przesłankę wzmacniającą hipotezę o możliwości autorstwa Biernatowego, ale nie jest to rozstrzygnięcie. Tak czy inaczej nie przedrukowała przyczynku w zbiorze z 2002 r., a pod zmienionym tytułem („*Dialog Palinura z Charonem*” – *poemat stroficzny*) doskonale pasowałby pomiędzy rozprawą o poezji średniowiecznej i następującymi z kolei o Kochanowskim.

O wierszach poety czarnoleskiego napisała Pszczółowska studia: *O szyku wyrazów w wierszu Kochanowskiego; Kochanowski jako prekursor barokowych sposobów kształtowania wiersza; Czy Kochanowski był sylabotonistą?* Poezji barokowej dotyczy rozprawa *Znaczenie i wartość form wierszowych w kontekście literackim epoki. (Poezja polskiego baroku)*; ogólnie poezji dawnej studium *Z obserwacji nad strukturą brzmieniową poezji staropolskiej*, zaś poezji doby oświeceniowej rzecz pt. *Rzecz o języku narodowym a rozwój form literackich w okresie Oświecenia*.

Poecie największemu poświęciła Pszczółowska rozprawę *Z zagadnień organizacji dźwiękowej w poezji Mickiewicza*. W dobie romantyzmu zestawiano niekiedy z Mickiewiczem Bohdana Zaleskiego. Tytuł rozprawy *Funkcje romantyczne form wierszowych w poezji polskiego romantyzmu. Mickiewicz, Słowacki, Zaleski* wydaje się na pierwszy rzut oka anachroniczny w dobie, w której można coraz częściej stwierdzać zmierzch trójcy „Mickiewicz, Słowacki, Krasiński” zastępowanej inną „Mickiewicz, Słowacki, Norwid”. Jednakże dla wykazania pewnych charakterystycznych analogii warto było sięgnąć do twórczości autora, traktowanego jako poeta minor. Po latach wierszowi tego poety poświęciła Pszczółowska studium osobne.

Po badaniach nad wierszem dwu dramatów poetów największych powstały jeszcze na warsztacie autorki studia o wierszu komedii Fredry *Mąż i żona* – znacznie wcześniejsze – o wierszu Wyspiańskiego *Warszawianki*. Dowodem doskonałej znajomości problemów wersyfikacji polskiej w różnych epokach jest studium przekrojowe *Sonet od renesansu do Młodej Polski*.

Na badania w zakresie wersyfikacji polskiej spojrzała Pszczółowska parokrotnie retrospektywnie. Artykuł *Badania nad teorią i historią wersyfikacji w ciągu 25-letniego istnienia IBL* był pierwszy z tego zakresu. Wkroczeniem w dobę dawniejszą była rozprawa *Teoretycy wieku XIX w walce z wierszem sylabicznym*. Na Zjeździe Polonistów wystąpiła kompetentna badaczka z referatem *Badania nad wierszem. Problematyka i obecny status w nauce o literaturze*.

Poważnym wkroczeniem w prozę było studium *Powtórzenia w prozie Gombrowicza*, ogłoszone w języku angielskim w wydawnictwie amsterdamskim (1983) w polskiej redakcji w tomie studiów rozproszonych autorki.

Uwieńczeniem skrupulatnych i dociekliwych badań autorki była praca syntetyczna *Wiersz polski. Zarys historyczny*, podstawa nagrody im. Aleksandra Brücknera przyznanej w 1998r. Dzieje wiersza polskiego po raz pierwszy otrzymały należyte opracowanie. Przed ponad dziewięćdziesięciu laty badaczem był Jan Łoś, autor zwięzłej rozprawy *Zarys rozwoju wersyfikacji polskiej*, rozszerzonej następnie do rozmiarów książki pt. *Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju*. Stworzył niezły przegląd różnych rodzajów wiersza, ale analiza nie była wystarczająca. Przełomowe *Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej* Marii Dłuskiej, wymienione już, dotyczą kwestii wybranych. Po śmierci mistrzyni swych lat uniwersyteckich była Pszczołowska pierwszą osobą wśród polskich badaczy wersyfikacji. Przez całe życie niezwykle skromna odrzuciła propozycję przedstawienia jej kandydatury na członka Polskiej Akademii Umiejętności.

Zmarła 24 lutego 2010 w Warszawie.

Jerzy Starnawski